

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทารกเกิดก่อนกำหนด หมายถึงทารกแรกเกิดที่เกิดมีชีวิต โดยมีอายุในครรภ์มารดาน้อยกว่า 37 สัปดาห์ โดยไม่คำนึงถึงน้ำหนักตัว (ประพุทธ ศิริบุญ และอรพต บุญประกอบ, 2536) ทารกกกลุ่มนี้มีภาวะเสี่ยงสูงต่อการเจ็บป่วย ความพิการและการเสียชีวิต เนื่องจากอวัยวะต่าง ๆ ยังเจริญเติบโตและทำหน้าที่ได้ไม่สมบูรณ์เหมือนทารกเกิดครบกำหนด ทำให้เกิดภาวะแทรกซ้อน และปัญหาได้ง่าย ปัญหาที่พบบ่อย ได้แก่ ปัญหาด้านระบบทางเดินหายใจ การควบคุมอุณหภูมิของร่างกาย ระบบทางเดินอาหาร ระบบภูมิคุ้มกัน ระบบเมตาบอลิซึม ตลอดจนระบบหัวใจและหลอดเลือด เป็นต้น ในรายที่เกิดภาวะแทรกซ้อนรุนแรง ทารกจะต้องได้รับการรักษา ด้วยเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์หลากหลายชนิดในหออภิบาลทารกแรกเกิด (neonatal intensive care unit) รวมทั้งได้รับการดูแลและตรวจติดตามอาการอย่างใกล้ชิดจากบุคลากรทีมสุขภาพ

ทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดมักมีปัญหาที่เกิดจากความไม่สมบูรณ์ของร่างกายที่รุนแรงในหลายด้าน กล่าวคือ ทารกเกิดก่อนกำหนดมักเกิดอาการหายใจลำบาก หรือหยุดหายใจ จากการที่ศูนย์ควบคุมการหายใจในสมองยังพัฒนาไม่สมบูรณ์และมีสารเซอร์แฟคแทนต์ในปอดน้อย ทารกจึงต้องได้รับการรักษา โดยการให้ออกซิเจนหรือใช้เครื่องช่วยหายใจและได้รับการทำกายภาพบำบัดทรวงอกเพื่อขจัดเสมหะที่เกิดจากการใช้เครื่องช่วยหายใจ ทารกเกิดก่อนกำหนดมักมีอุณหภูมิร่างกายเปลี่ยนแปลงตามสิ่งแวดล้อมและสูญเสียความร้อนง่าย จึงต้องได้รับการดูแลในตู้อบหรือเครื่องให้ความอบอุ่นโดยการแผ่รังสี ทารกมักเกิดปัญหาด้านการรับสารอาหารทางปากเนื่องจากความสามารถในการดูดกลืนไม่สมบูรณ์ การย่อยและการดูดซึมไม่ดี จึงต้องได้รับสารน้ำและสารอาหารทางหลอดเลือดดำ ในรายที่สามารถรับนมได้ต้องให้จำนวนน้อยแต่บ่อยครั้ง ทารกเกิดก่อนกำหนดจะมีภูมิคุ้มกันต่ำ จึงมีโอกาสดูดเชื้อได้ง่ายหากทารกได้รับการปฏิบัติหัตถการที่เป็นการบุกรุกร่างกาย ในรายที่สงสัยว่าจะเกิดการติดเชื้อ จะได้รับการตรวจค้นหาการติดเชื้อ โดยการเจาะเลือด เจาะหลัง เก็บปัสสาวะส่งตรวจเพาะเชื้อ เป็นต้น นอกจากนี้ทารกเกิดก่อนกำหนดมักมีอาการตัวเหลืองจากการคั่งของบิลิรูบิน ทำให้ทารกต้องได้รับการรักษาโดยการส่องไฟรักษาและ

เจาะเลือดเพื่อติดตามค่าบิลิรูบินในเลือด ทารกอาจเกิดความคันโลหิตต่ำหรือหัวใจล้มเหลวได้ เนื่องจากกล้ามเนื้อหัวใจยังทำงานได้ไม่เต็มที่ จึงต้องได้รับสารน้ำหรือยาทางหลอดเลือดดำ และประเมินการทำงานของระบบหัวใจและหลอดเลือดบ่อยๆ (วารสาร แสงอาทิตย์, 2540 ; สรายุทธ สุภาพรรณชาติ, 2540 ; Crowford & Morris, 1994 ; Wong , 1995)

การรักษาพยาบาลเพื่อแก้ไขและประเมินติดตามปัญหาหรือภาวะแทรกซ้อนดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดถูกจับต้องบ่อยครั้งจากบุคลากรหลายประเภทในทีมสุขภาพ ได้แก่ แพทย์ บุคลากรทางการพยาบาล เจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการ เจ้าหน้าที่เอกซเรย์ ซึ่งมักเป็นการจับต้องที่เป็นการบุกรุกร่างกาย และทำให้ทารกเกิดความเจ็บปวดหรือไม่สบาย อย่างไรก็ตามทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดอาจถูกจับต้องเพื่อปลอบประโลมให้ทารกผ่อนคลายหรือสบายโดยการอุบ การสัมผัสหรือการอุ้มทารก ทั้งจากบุคลากรทีมสุขภาพหรือบิดามารดาก็ได้ ดังนั้นการถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดนั้นสามารถจัดแบ่งตามลักษณะและจุดมุ่งหมายของการถูกจับต้องที่ทารกได้รับเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. การถูกจับต้องเพื่อการตรวจรักษาทางการแพทย์ เช่น การใส่หรือถอดท่อหายใจ การฉีดยาเข้ากล้ามเนื้อหรือทางหลอดเลือดดำ การให้ยาทางปาก การแทงเข็มเพื่อให้สารน้ำหรือสารอาหารทางหลอดเลือดดำ การใส่หรือถอดสายสวนปัสสาวะ การเจาะหลัง การเจาะเลือด การเอกซเรย์ การทำอัลตราซาวด์ การใส่หรือถอดสายสวนสะดือ การตรวจของแพทย์ เป็นต้น
2. การถูกจับต้องเพื่อการพยาบาล เช่น การตรวจวัดสัญญาณชีพ การทำความสะอาดร่างกาย การเปลี่ยนเสื้อผ้าหรือเปลี่ยนผ้าอ้อม การให้อาหาร การเคาะปอด การดูดเสมหะ การจัดเปลี่ยนท่านอน การเปลี่ยนตำแหน่งสายลือต่าง ๆ การทำแผล เป็นต้น
3. การถูกจับต้องเพื่อการปลอบประโลม เช่น การอุบหรือสัมผัสทารกเบา ๆ การอุ้มทารก การห่อตัว การจัดทำทารกให้แขนขาของเข้าหาถึงกลางลำตัวมีอยู่ใกล้ปาก เป็นต้น
4. การถูกจับต้องที่มีมากกว่า 1 ประเภท เป็นการถูกจับต้องเพื่อได้รับกิจกรรมการจับต้องมากกว่าหนึ่งประเภทพร้อมๆ กันหรือต่อเนื่องกัน ได้แก่ การตรวจรักษาและการพยาบาล เช่น การฉีดยาหรือเจาะเลือดแล้วอุบทารกเบา ๆ หรือห่อตัวทารกเพื่อปลอบโยน การพยาบาลและการปลอบประโลม เช่น ในขณะที่ดูดเสมหะมีการอุบทารก หรือใช้มือสองข้างรวบแขนขาทารกให้อยู่ใกล้กลางลำตัวหลังดูดเสมหะ

การศึกษาในต่างประเทศเกี่ยวกับการถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนด พบว่าทารกเกิดก่อนกำหนดขณะรับการรักษาในหออภิบาลทารกแรกเกิด ได้รับการจับต้องอยู่ในช่วง 43-234

ครั้ง ใน 24 ชั่วโมงโดยมีระยะเวลารวมการถูกจับต้อง 3.5-5.5 ชั่วโมง และทารกมีเวลาพักระหว่างการถูกจับต้องแต่ละครั้ง 4.6-19.2 นาที (Appleton, 1997; Korones, 1976 cited in Peters, 1999; Murdoch & Darlow, 1984; Symon & Cunningham, 1995) บุคคลที่จับต้องทารกได้แก่ แพทย์ พยาบาล ผู้ช่วยพยาบาล เจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการ เจ้าหน้าที่เอกซเรย์ (Wolke, 1987) รวมทั้งบิดามารดาที่เข้ามาเยี่ยมทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิด แต่ส่วนใหญ่ทารกถูกจับต้องจากพยาบาล (Duxbury, Broz, Armstrong & Wachdorf, 1984; Korones, 1976 cited in Peters, 1999)

การที่ทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดถูกจับต้องที่เป็นการบุกรุกร่างกายและก่อให้เกิดความเจ็บปวดและไม่สบาย ทำให้เกิดผลกระทบต่อการเกิดก่อนกำหนดได้ เช่น ทำให้ทารกเกิดก่อนกำหนดเกิดภาวะออกซิเจนในเลือดต่ำ (Danford, Miske, Headley & Nelson, 1983; Norris, Campbell & Brenkert, 1982; Peters, 1999) อัตราการเดินของหัวใจลดลง (Peters, 1999) และหยุดหายใจ (Murdoch & Darlow, 1984) นอกจากนี้การจับต้องบ่อยๆยังส่งผลกระทบต่อการทำงานของปอดหรือการนอนหลับของทารกเกิดก่อนกำหนด จากการศึกษาของโคโรเนส (Korones, 1976 cited in Peters, 1999) พบว่าทารกในหออภิบาลทารกแรกเกิดมีเวลาพักระหว่างการถูกจับต้องแต่ละครั้ง 4.6-19.2 นาที จะเห็นได้ว่าทารกเกิดก่อนกำหนดมีเวลาพักหรือหลับในแต่ละครั้งมีช่วงเวลาด้าน และ ไม่มีความต่อเนื่อง ซึ่งจะส่งผลต่อการเจริญเติบโตของทารกเกิดก่อนกำหนดได้ เนื่องจากในขณะที่ทารกนอนหลับ ร่างกายจะมีการหลั่งฮอร์โมนที่ช่วยในการเจริญเติบโต (growth hormone) เพื่อเสริมสร้างซ่อมแซมร่างกายให้มีสุขภาพสมบูรณ์ (Oswald, 1970 cited in Craft & Denethy, 1990)

ส่วนการที่ทารกถูกจับต้องเพื่อการปลอบประโลม เช่น การอุ้มหรือสัมผัสเบาๆจะช่วยทำให้ทารกสงบ ลดการเคลื่อนไหวของร่างกาย และพฤติกรรมที่ไม่สบายของทารก (Harrison, Olivet, Cunningham, Bodin & Hicks, 1996) รวมทั้งยังทำให้ทารกเกิดก่อนกำหนดมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นเร็ว เมื่อน้ำหนักทารกเพิ่มขึ้นเร็วก็จะสามารถจำหน่ายออกจากโรงพยาบาลได้เร็วขึ้นด้วย (Harrison & Colleague, 1992 cited in Harrison, Olivet, Cunningham, Bodin & Hicks, 1996) การปลอบประโลมด้วยการห่อตัวทารกโดยจัดทำให้แขนทั้ง 2 ข้างอยู่ใกล้บริเวณปาก ขาทั้ง 2 ข้างงออยู่ชิดหน้าท้องจะช่วยทำให้ทารกสงบ ลดการร้องไห้ และช่วยให้ทารกหลับง่ายขึ้น (Young, 1996)

ดังนั้นจะเห็นว่าทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิด จะถูกจับต้องเพื่อได้รับกิจกรรมหลายประเภทและถูกจับต้องจากบุคคลกลุ่มต่าง ๆ การถูกจับต้องบางประเภททำให้เกิดผลเสีย ในขณะที่การถูกจับต้องบางประเภททำให้เกิดผลดีต่อทารก การศึกษาเกี่ยวกับการถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดส่วนใหญ่ศึกษาในต่างประเทศ แต่ใน

ประเทศไทยยังไม่พบรายงานที่ศึกษาเรื่องนี้ รวมทั้งลักษณะการรักษาพยาบาลทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดในประเทศไทยอาจแตกต่างจากต่างประเทศในด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่อำนวยความสะดวกต่อการตรวจวินิจฉัย การรักษา และการตรวจติดตามอาการทางคลินิกของทารกซึ่งอาจทำให้ทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดถูกจับต้องแตกต่างกันได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนดที่เข้ารับการรักษาในหออภิบาลทารกแรกเกิดเพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการให้การพยาบาลทารกเกิดก่อนกำหนดที่เข้ารับการรักษาในหออภิบาลทารกแรกเกิดได้อย่างเหมาะสม และเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาจำนวนครั้ง ระยะเวลาและระยะเวลาพักระหว่างการถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนด ประเภทของการถูกจับต้อง และบุคคลที่จับต้องทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิด

คำถามการวิจัย

1. ทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิด ถูกจับต้องกี่ครั้งใน 1 วันและในแต่ละเวร
2. ระยะเวลาการถูกจับต้องแต่ละครั้งของทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดมีระยะเวลานานเท่าใด
3. ระยะเวลาทั้งหมดของการถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิด ใน 1 วันและแต่ละเวรมีระยะเวลานานเท่าใด
4. ระยะเวลาพักระหว่างการถูกจับต้องแต่ละครั้งของทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดมีระยะเวลานานเท่าใด
5. ทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดถูกจับต้องกี่ครั้งในการจับต้องแต่ละประเภท ใน 1 วันและในแต่ละเวร
6. ทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดถูกจับต้องกี่ครั้งจากบุคคลแต่ละกลุ่มใน 1 วันและแต่ละเวร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนดทั้งเพศชายและเพศหญิงที่เข้ารับการรักษาในหออภิบาลทารกแรกเกิด โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ตั้งแต่วันที่ 3 ขึ้นไป และไม่เกิน 14 วัน และต้องได้รับการสังเกตการถูกจับต้องครบทั้ง 3 เหว ระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม 2543 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2543 จำนวน 15 คน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ทารกเกิดก่อนกำหนด หมายถึง ทารกที่เกิดมีชีวิตเมื่อมีอายุครรภ์น้อยกว่า 37 สัปดาห์ ซึ่งแพทย์ประเมินอายุครรภ์จากประวัติประจำเดือนของมารดา การตรวจครรภ์ด้วยอัลตราซาวด์หรือการประเมินทารกโดยวิธีของดูโบวิทซ์ หรือบาลาร์ด อย่างใดอย่างหนึ่ง

การถูกจับต้อง หมายถึง การที่ร่างกายส่วนใดส่วนหนึ่งหรือหลาย ๆ ส่วนของทารกเกิดก่อนกำหนดได้รับการสัมผัสจากมือหรืออุปกรณ์ทางการแพทย์ที่จับ โดยมือของบุคลากรในทีมสุขภาพหรือบิดามารดาเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่ทารก การนับจำนวนครั้งการถูกจับต้องนับเมื่อเริ่มทำกิจกรรมนั้นจนถึงสิ้นสุดการทำกิจกรรมถือเป็นการถูกจับต้อง 1 ครั้ง หากบุคคลที่จับต้องละมือจากทารกนานเกิน 1 นาทีแล้วมาจับต้องทารกอีกครั้งถึงแม้จะเป็นการทำกิจกรรมเดิมถือว่าการถูกจับต้องครั้งใหม่

ประเภทของการถูกจับต้อง หมายถึง การถูกจับต้องของทารกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิดเพื่อได้รับการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งในหออภิบาลทารกแรกเกิด ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเภทของการถูกจับต้องเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การถูกจับต้องเพื่อการตรวจรักษาทางการแพทย์
2. การถูกจับต้องเพื่อการพยาบาล
3. การถูกจับต้องเพื่อการปลอบประโลม
4. การถูกจับต้องที่มีมากกว่า 1 ประเภท

บุคคลที่จับต้องทารก หมายถึง บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการตรวจรักษาและ/หรือดูแลทารกแรกเกิดก่อนกำหนดในหออภิบาลทารกแรกเกิด ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งบุคคลที่จับต้องทารกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. แพทย์
2. พยาบาล
3. เจ้าหน้าที่อื่น ๆ
4. บิดามารดา